



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

UO'T: 616.98:578.828]-036.22

O'ZBEKISTONDA OIV INFEKSIYASI EPIDEMIK JARAYONI KO'RINISHLARINI TAVSIFLOVCHI AYRIM KO'RSATKICHLARNING KO'P YILLIK DINAMIKASI

Umirov S.E.^{1,2,3}, Yusupova D.Yu.^{3,4}, Yusupov SH.R.⁵, Razzoqberganova D.O.⁵

¹Tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini rivojlantirish markazi, ²Alfraganus universiteti,

³Respublika OITS ga qarshi kurashish markazi, ⁴Toshkent davlat tibbiyot universiteti,

⁵Urganch davlat tibbiyot instituti



^{1,2,3}**Umirov S.E.** Tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini rivojlantirish markazi, Alfraganus universiteti, AL-9624115141-son ilmiy-amaliy loyiha rahbari, tibbiyot fanlari doktori, ORCID ID: 0009-0009-9858-0974.

E-mail: safarumirov11@gmail.com, tel.: +998901358978



^{3,4}**Yusupova D.Y.** Toshkent davlat tibbiyot universiteti, AL-9624115141-son ilmiy-amaliy loyiha ijrochisi, tibbiyot fanlari nomzodi, ORCID ID: 0009-0001-0278-5580

E-mail: dilnoza0894@gmail.com, tel.: +99890 9155275



⁵**Yusupov SH.R.** Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent, Urganch davlat tibbiyot institutining "Yuqumli kasalliklar, epidemiologiya va ftiziatrriya" kafedrasi mudiri. ORCID ID: 0009-0000-7106-8780

E-mail: yusr2017@gmail.com, tel +998994550030



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740



⁵**Razzoqberganova D.O.** Urganch davlat tibbiyot institutining “Yuqumli kasalliklar, epidemiologiya va ftiziatriya” kafedrasida o'qituvchisi.

ORCID ID: 0009-0006-6324-6667

E-mail: dinorarazzoqberganova@gmail.com,

tel: +998974534648

ANNOTATSIYA

O'ZBEKISTONDA OIV INFEKSIYASI EPIDEMIK JARAYONI KO'RINISHLARINI TAVSIFLOVCHI AYRIM KO'RSATKICHLARNING KO'P YILLIK DINAMIKASI

Umirov S.E., Yusupova D.Yu., Yusupov SH.R., Razzoqberganova D.O.

Kirish. OIV infeksiyasi XXI asrning eng muhim global sog'liqni saqlash muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. **Maqsad.** OIV infeksiyasining epidemik jarayoni ko'rinishlarini retrospektiv tahlil etish va baholash asosida kasallanish profilaktikasini takomillashtirishdan iborat. **Materiallar va usullar.** Tadqiqot AL-9624115141-son ilmiy-amaliy loyiha doirasida Respublika OITSga qarshi kurashish markazining 1987–2025 yillardagi hujjatlari asosida bajarildi. Retrospektiv epidemiologik tahlil va biostatistik usullardan foydalanildi. **Natijalar.** 1987-2025 yillar mobaynida OIV infeksiyasi bilan kasallanishning jadalligi 100 ming nafar aholiga 0,3 dan 14,1 ga qadar tebrangan, o'rtacha yillik ko'rsatkich 9,8 dan, medianasi esa 10,9 dan iborat. O'zbekistonda OIV epidemiyasining rivojlanish dinamikasini ikki bosqich (boshlang'ich va to'plangan bosqichlar) hamda to'rt davrga ajratish mumkin. 2020-yildan boshlab kasallanishning nisbatan pasayish jarayoni kechayotgan bo'lsa-da, 2025 yildagi kasallanish ko'rsatkichi (9,6), 1987-1999 yillar mobaynidagi o'rtacha kasallanish ko'rsatkichidan (0,3) 32 marta, 2000 yildagi kasallanish ko'rsatkichidan (0,6) 16 marta yuqori. 2013-2023 yillar mobaynida OIV infeksiyasi bilan kasallanishning o'rtacha ko'rsatkichi (11,7) B va C hepatitlari bilan kasallanishning o'rtacha ko'rsatkichidan (tegishli 0,7 va 0,25) mos ravishda 16,7 va 46,8 marta yuqori. “Parenteral yo'l” rukni ostida OIV infeksiyasining giyohvand moddalar in'eksiyasi orqali yuqishi ham, tibbiy muolajalar jarayonida yuqishi ham umumlashtirilgan holatda taqdim etilishi epidemiologik tashxisotning mavhumligiga olib keladi. Kasallanish tarkibida migrantlar hissasining ustuvorlik kasb etishi, bemorlarning jinsiy tarkibida erkaklar hissasining yanada oshishiga olib kelmoqda. Hozirgi paytda tashqi mehnat migratsiyasida bo'lish OIV infeksiyasi epidemik jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'lmoqda. **Xulosa.** OIV infeksiyasi epidemik jarayoni ko'rinishlarini tavsiflovchi barcha ma'lumotlar muammoning mohiyatini to'g'ri va to'laqonli aks ettirishi, yagona talqinga xizmat qilishi hamda kasallikning profilaktikasiga qaratilgan barcha sa'y-harakatlar mazkur ma'lumotlar asosida shakllantirilgan epidemiologik tashxisga tayangan holda amalga oshirilishi taqazo etiladi.

Kalit so'zlar: OIV infeksiyasi, epidemik jarayon, ko'p yillik dinamika, kasallanish ko'rsatkichlari, epidemiologik monitoring, O'zbekiston.



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

РЕЗЮМЕ

МНОГОЛЕТНЯЯ ДИНАМИКА ОТДЕЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ПРОЯВЛЕНИЙ ЭПИДЕМИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА ВИЧ- ИНФЕКЦИИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Умиров С.Э., Юсупова Д.Ю., Юсупов Ш.Р., Раззокберганава Д.О.

Введение. ВИЧ-инфекция остается одной из наиболее значимых глобальных проблем общественного здравоохранения XXI века. **Цель.** Совершенствование профилактики заболевания на основе ретроспективного анализа и оценки характеристик эпидемического процесса ВИЧ-инфекции. **Материалы и методы.** Исследование проводилось в рамках научно-практического проекта № AL-9624115141 с использованием документации Республиканского центра по борьбе со СПИДом за период 1987–2025 гг. Применялись методы ретроспективного эпидемиологического анализа и биостатистики. **Результаты.** В период с 1987 по 2025 год показатель заболеваемости ВИЧ-инфекцией варьировал от 0,3 до 14,1 на 100 тыс. населения; средний годовой показатель составил 9,8, медиана — 10,9. Динамику развития эпидемии ВИЧ в Узбекистане можно разделить на два этапа (начальный и кумулятивный) и четыре отдельных периода. Несмотря на относительное снижение заболеваемости, наблюдаемое с 2020 года, показатель 2025 года (9,6) остается в 32 раза выше среднего уровня, зарегистрированного в 1987–1999 гг. (0,3), и в 16 раз выше показателя 2000 года (0,6). В период 2013–2023 гг. средний показатель заболеваемости ВИЧ (11,7) превышал средние показатели заболеваемости гепатитом В (0,7) и гепатитом С (0,25) в 16,7 и 46,8 раза соответственно. Объединение путей передачи ВИЧ, связанных с инъекционным употреблением наркотиков и медицинскими манипуляциями, в единую категорию «парентеральный путь» затрудняет эпидемиологический анализ. Значительная доля мигрантов в общей структуре заболеваемости способствует дальнейшему росту доли мужчин среди инфицированных. В настоящее время участие во внешней трудовой миграции выступает основным фактором, определяющим развитие эпидемического процесса ВИЧ-инфекции. **Заключение.** Необходимо, чтобы все данные, характеризующие проявления эпидемического процесса ВИЧ-инфекции, точно и всесторонне отражали суть проблемы и позволяли однозначно их интерпретировать, а все меры по профилактике заболевания осуществлялись на основе эпидемиологического диагноза, сформулированного с учетом этих данных.

Ключевые слова: ВИЧ-инфекция, эпидемический процесс, многолетняя динамика, показатели заболеваемости, эпидемиологический мониторинг, Узбекистан.

ABSTRACT

Long-term trends in specific indicators characterizing the HIV epidemic process in Uzbekistan

Umirov S.E., Yusupova D.Yu., Yusupov Sh.R., Razzokberganova D.O.

Introduction. HIV infection remains one of the most significant global public health challenges of the 21st century. **Objective.** To improve disease prevention based on a retrospective analysis and assessment of the characteristics of the HIV epidemic process. **Materials and Methods.** The study was conducted within the framework of research and practice project No. AL-9624115141, utilizing documentation from the Republican AIDS Control Center covering the period from 1987 to 2025. Methods of retrospective epidemiological analysis and biostatistics were employed. **Results.** Between 1987 and 2025, the HIV incidence rate ranged from 0.3 to 14.1 per 100,000 population; the mean annual rate was 9.8, and the median was 10.9. The dynamics of the HIV epidemic in Uzbekistan



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

can be divided into two stages (initial and cumulative) and four distinct periods. Despite the relative decline in incidence observed since 2020, the rate in 2025 (9.6) remains 32 times higher than the average level recorded in 1987–1999 (0.3) and 16 times higher than the rate in 2000 (0.6). Between 2013 and 2023, the average HIV incidence rate (11.7) exceeded the average incidence rates for hepatitis B (0.7) and hepatitis C (0.25) by factors of 16.7 and 46.8, respectively. Grouping HIV transmission routes associated with injection drug use and medical procedures into a single "parenteral route" category complicates epidemiological analysis. The significant proportion of migrants within the overall incidence structure contributes to a further increase in the share of men among those infected. Currently, participation in external labor migration is a primary factor driving the dynamics of the HIV epidemic. **Conclusion.** It is essential that all data characterizing the HIV epidemic accurately and comprehensively reflect the nature of the problem and allow for unambiguous interpretation, and that all disease prevention measures be implemented based on an epidemiological diagnosis formulated with these data in mind.

Keywords: *HIV infection, epidemic process, long-term dynamics, incidence rates, epidemiological monitoring, Uzbekistan.*

Kirish. OIV infeksiyasi global miqyosda sog'liqni saqlash tizimining eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. UNAIDSning 2026-yilda e'lon qilingan so'nggi global hisobotiga ko'ra, dunyoda odam immunitet tanqisligi virusi (OIV) bilan 41,0 million nafar inson yashamoqda, shundan 39,7 millionini kattalar va 1,3 millionini 14 yoshgacha bo'lgan bolalar tashkil etadi. Global miqyosda epidemiyaning o'sish jadalligi ma'lum darajada pasayish tendensiyasiga ega bo'lib, yangi kasallanish holatlari epidemiya eng yuqori cho'qqiga chiqqan 1994-yilga nisbatan 65% ga, 2010-yilga qaraganda esa 42% ga qisqargan (yiliga 1,2 million yangi holat). Retrovirusga qarshi terapiya (RQT) bilan qamrov darajasining kengayishi (32,1 million kishi davolanmoqda) natijasida OITS bilan bog'liq o'lim ko'rsatkichlari 2010-yilga nisbatan 57% ga kamaygan bo'lsa-da, har daqiqada bir nafar inson ushbu kasallik asoratlari oqibatida hayotdan ko'z yummoqda [1].

Zamonaviy konsepsiyaga ko'ra, odam immunitet tanqisligi virusi (OIV) keltirib chiqargan pandemiya nafaqat tibbiy, balki biologik, ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanuvchi murakkab biopsixoiijtimoiy jarayon hisoblanadi. Aksariyat mintaqalarda ijobiy dinamika kuzatilayotgan bir paytda, Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasida (shu jumladan O'zbekistonda) vaziyat barqarorligicha qolmoqda. Dunyo miqyosida infeksiyani yuqtirish xavfi umumiy aholiga nisbatan in'eksion giyohvandlar o'rtasida 34 marta, noto'g'ri jinsiy hayot kechiruvchilar (shu jumladan intim xizmat ko'rsatuvchilar) o'rtasida 17–18 marta yuqoriligi aniqlangan. Bu ko'rsatkichlar epidemik jarayonni jamoat salomatligi darajasida nazorat qilish va har bir davlatning mintaqaviy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda maqsadli profilaktika dasturlarini ishlab chiqish zarurligini taqazo etadi [1, 2].

Ijобiy natijalar kuzatilgan jahondagi barcha mintaqalarda, OIV infeksiyasining epidemik jarayonini boshqarish borasida qo'lga kiritilgan muvaffaqiyatlar zamirida, avvalo, amalga oshirilayotgan butun faoliyatlarning to'g'ri va sifatli epidemiologik tashxisot asosida tashkillashtirilganligi yotadi. Zero, OIV infeksiyasining epidemik jarayoni ko'rinishlarini atroflicha tahlil etish, kasallanish tarkibi, dinamikasi va tendensiyasida vujudga kelayotgan o'zgarishlarni barvaqt aniqlash, epidemiyaning mintaqaviy xususiyatlarini oydinlashtirish mazkur kasallikka qarshi samarali choralar ishlab chiqish imkoniyatlarini yaratadi.

Tadqiqotning maqsadi. O'zbekiston Respublikasida OIV infeksiyasining epidemik jarayoni ko'rinishlarini retrospektiv tahlil etish va baholash asosida kasallanish profilaktikasiga doir tavsiyalarni shakllantirishdan iborat.

Materiallar va usullar. Mazkur tadqiqot «O'zbekiston Respublikasida antiretrovirus terapiya samaradorligini oshirishga qaratilgan usullar majmuasini ishlab chiqish» mavzuidagi AL-



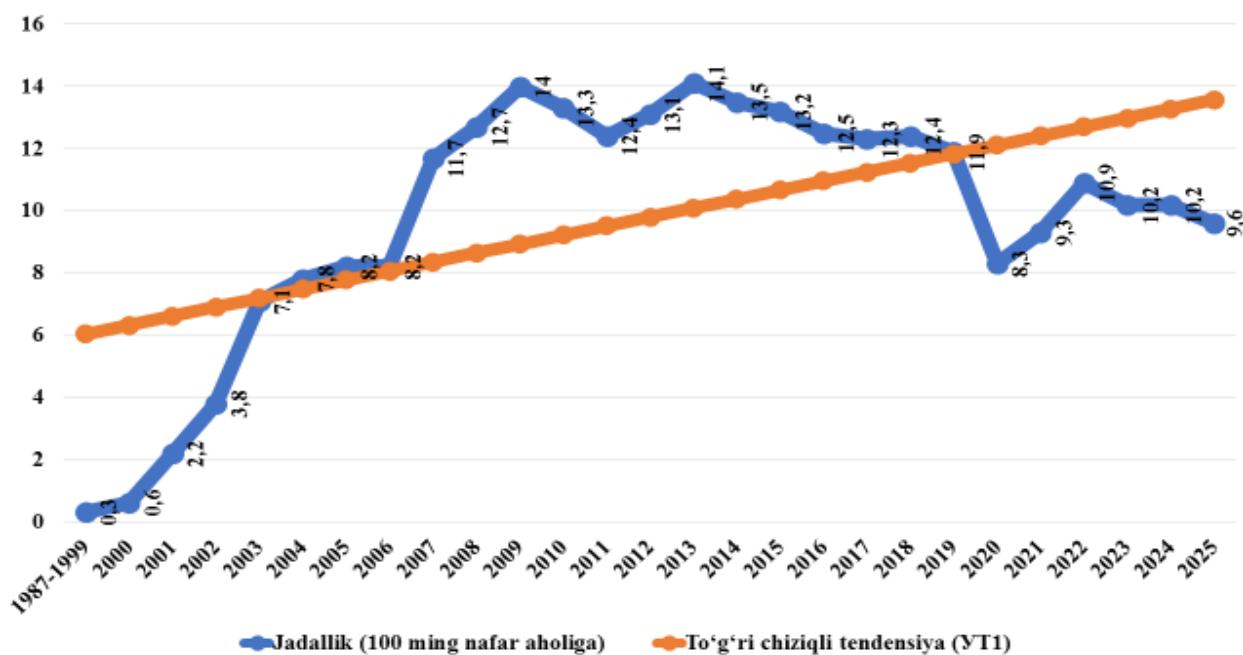
URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

9624115141-son ilmiy-amaliy loyiha doirasida bajarilgan. Ma'lumotlarning manbai sifatida Respublika OITS ga qarshi kurashish markazining OIV infeksiyasi bilan kasallanish holatini aks ettiruvchi hujjatlaridan foydalanilgan. Tadqiqotda retrospektiv epidemiologik tahlil usuli qo'llanilgan. Ma'lumotlar umume'tirof etilgan usullarni qo'llab statistik baholangan.

Natijalar va ularning muhokamasi. 1987-2025 yillar mobaynida kasallanishning jadalligi 100 ming nafar aholiga 0,3 dan (1987-1999 yillardagi kumulyativ jadallik) 14,1 ga (2013 y.) qadar tebranib turgan va shu yillar davomidagi o'rtacha yillik ko'rsatkich 9,8 dan, medianasi esa 10,9 dan (2,2-13,5) iborat (1-rasm). 2025 yildagi kasallanish ko'rsatkichi (9,6), 1987-1999 yillar mobaynidagi o'rtacha kasallanish ko'rsatkichidan (0,3) 32 marta, 2000 yildagi kasallanish ko'rsatkichidan (0,6) 16 marta yuqori. O'rtacha yillik o'sish sur'ati 1987-1999 yillar mobaynidagi kumulyativ ko'rsatkichdan 2025 yilga qadar +119,2% ni, 2000-2025 yillar mobaynida esa +60,0% ni tashkil etgan. Ko'p yillik dinamikada kasallanish ko'rsatkichi 2000-2006, 2020-2021 va 2025 yillar mobaynida o'rtacha yillik ko'rsatkichdan (9,8) 1,02-32,7 marta pastroq, aksincha 2007-2019 va 2022-2024 yillarda o'rtacha yillik ko'rsatkichdan 1,04-1,4 marta yuqori bo'lgan. Kasallanishning yaqqollik ko'rsatkichi 1987-1999 yillardagiga (100,0%) nisbatan taqqoslanganda 2025 yilda 3200,0% ni tashkil etgan.



1-rasm. O'zbekiston Respublikasida OIV infeksiyasi bilan kasallanishning ko'p yillik dinamikasi va tendensiyasi, 100 ming nafar aholiga, 1987-2025 yy.

Kasallanishning ko'p yillik dinamikasini retrospektiv tahlil etish natijalari ko'rsatadiki, O'zbekistonda OIV infeksiyasi epidemiyasining rivojlanish dinamikasini ikki bosqich (boshlang'ich va to'plangan) hamda to'rt davrga ajratish mumkin: 1) 1987-1999-yillar; 2) 2000-2009-yillar; 3) 2010-2019-yillar va 4) 2020-yildan hozirgi kungacha bo'lgan davr (1-rasm). O'zbekistonda OIV infeksiyasi bilan kasallanishning dastlabki holatlari ajnabiy fuqarolar o'rtasida 1987 yilda qayd etilgan. 1987-1999 yillar mobaynida kasallanish sporadik tarzda (13 yil mobaynida jami 76 nafar shaxsda) kuzatilgan, OIV asosan jinsiy aloqa orqali yuqqan hamda shu yillar davomidagi o'rtacha kasallanish ko'rsatkichi 100 ming nafar aholiga 0,3 ni tashkil etgan.

OIV infeksiyasining nisbatan kengroq tarqala boshlashi 2000 yildan boshlangan, hamda shu yili 100 ming nafar aholiga kasallanishning yillik ko'rsatkichi 0,6 ni tashkil etgan. 2000-2009-



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

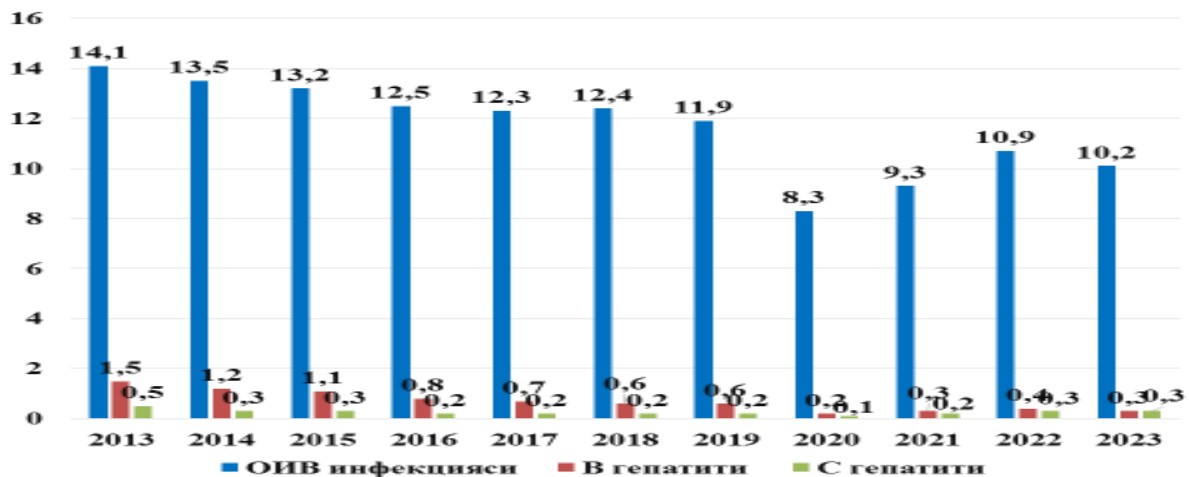
14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

yillarda kasallanishning uzluksiz va jadal o'sishi natijasida 2009 yildagi ko'rsatkich (100 ming nafar aholiga 14,0), 1987-1999 yy. va 2000 yildagiga nisbatan tegishli 46,7 va 23,3 marta yuqori darajada kuzatilgan.

2010-2019-yillar mobaynida kasallanish ko'rsatkichi barqaror yuqori darajada saqlanib turgan, bu davrda kasallanishning tebranish ko'lami minimal, ya'ni 11,9 dan (2019 y.) 14,1 ga (2013 y.) qadar ko'lamda qayd etilgan.

2020-2025-yillar mobaynida, juda sekinlik bilan bo'lsada, kasallanishning pasayish jarayoni kechgan. Natijada 2025-yildagi kasallanish ko'rsatkichi (9,6) 2019-yildagi ko'rsatkichga (11,9) nisbatan qariyb 20,0% ga pasaygan.

O'zbekistondagi OIV infeksiyasi epidemik jarayonining jadalligini yanada teranroq idrok etish uchun, mazkur kasallik bilan kasallanishning joriy holati, epidemiologik xususiyatlariga ko'ra nisbatan yaqinroq hisoblanuvchi infeksiyalarning - B va C hepatitlarining 2013-2023 yillar mobaynidagi kasallanish ko'rsatkichlari bilan o'zaro taqqoslandi (2-rasm). 2013-2023 yillar mobaynida OIV infeksiyasi bilan kasallanishning ko'rsatkichi 8,3 dan (2020 yil) 14,1 ga (2013 y.) qadar tebranib, o'rtacha 11,7 ni tashkil etgan. Shu davrda B hepatiti bilan kasallanishning ko'rsatkichi 0,2 dan (2020 yil) 1,5 ga (2013 y.) qadar tebranib, o'rtacha 0,7 ni, C hepatiti bilan kasallanishning ko'rsatkichi 0,1 dan (2020 yil) 0,5 ga (2013 y.) qadar tebranib, o'rtacha 0,25 ni tashkil etgan. Tahlil etilayotgan yillar mobaynida OIV infeksiyasi bilan kasallanishning o'rtacha ko'rsatkichi (11,7) B va C hepatitlari bilan kasallanishning o'rtacha ko'rsatkichidan tegishli 16,7 va 46,8 marta yuqori. O'zbekiston sog'liqni saqlash tizimi uchun B va C hepatitlari bilan kasallanishning ahamiyatini zinhor pasaytirmagan, aksincha hanuzga qadar ularning dolzarbligi o'ta yuqoriligini e'tirof etgan holda ta'kidlash joizki, 2-rasmda aks ettirilgan manzara va keltirilgan raqamlar OIV infeksiyasi bilan kasallanishning jamoat salomatligiga ta'siri va yuki qay darajada jiddiyligini muayyan darajada ochib beradi, ya'ni vizual aniqlik bilan yaqqol ko'rsatib turibdi.



2-rasm. O'zbekistonda OIV infeksiyasi, o'tkir B va C hepatitlari bilan kasallanish dinamikasi, 100 ming nafar aholiga, 2013-2023 yy.

OIV infeksiyasi bilan kasallanishning yuqish yo'llari dinamikasini tahlil etish shuni korsatadiki, 2000-2010 yy. mobaynida yuqish yo'llari tarkibida parenteral yo'lning hisyasi ustuvor bo'lgan va infeksiya yuqishida mazkur yo'lning ulushi 37,5% dan (2010 y.) 76,6% ga (2000 y.) qadar ko'lamda tebrangan, o'rtacha 57,1% ni tashkil etgan (3-rasm). Parenteral yo'lning hisyasi 2011 yilda (38,1%) ilk marta jinsiy yo'l hissasiga nisbatan pasaygan va 2025 yilga (8,7%) qadar uzluksiz pasayish tendensiyasi davom etmoqda. Ta'kidlash joizki, 3-rasmda keltirilgan holatda "parenteral yo'l" rukni

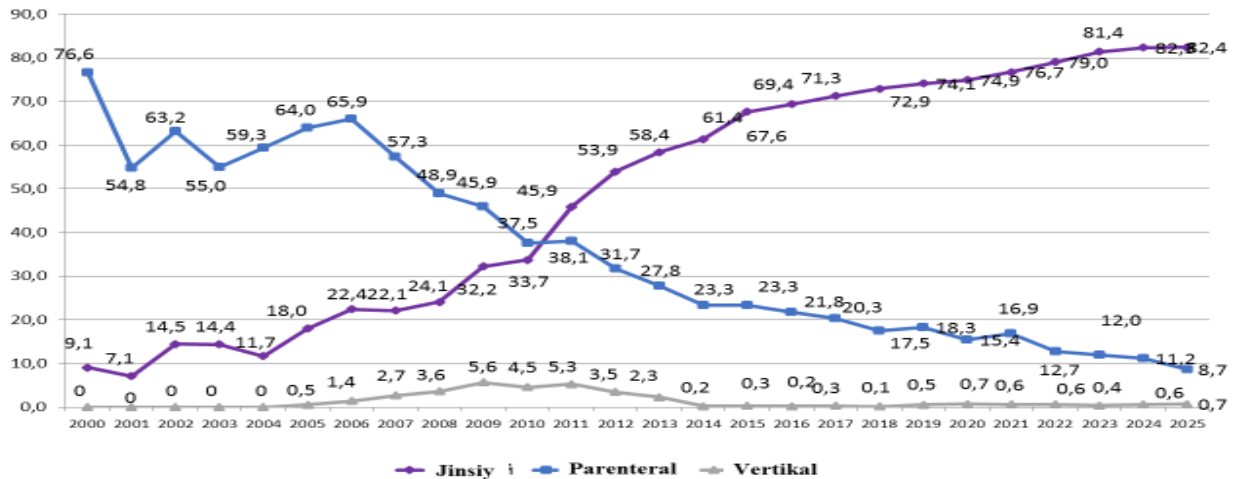


URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

ostida infeksiyani giyohvand moddalarning in'eksiyasi orqali yuqtirish ham, tibbiy muolajalar jarayonida yuqtirish ham umumlashtirilgan holatda taqdim etilgan. Bu taxlit yondoshuv va tahlil epidemiologik tashxisotning mavhumligiga, demakki epidemiologik tashxisot natijasiga asoslanuvchi profilaktik tadbirlarning nomukammalligiga olib keladi. Shu bois, infeksiyaning giyohvand moddalar in'eksiyasi orqali va tibbiy muolajalar jarayonida yuqtirilish holatlari alohida-alohida qaralishi, taqdim etilishi va baholanishi maqsadga muvofiq.



3-rasm. OIV infeksiyasi bilan kasallanishning yuqish yo'llari dinamikasi, %, 2000-2025 yy.

Infeksiyaning jinsiy yo'l orqali yuqishi 2000 yilda 9,1% ni tashkil etgan bo'lsa, 2025 yilda 82,4% ni tashkil etgan, ya'ni shu yillar mobaynida 9,1 marta o'sgan va 2011 yildan buyon ustuvorlik kasb etgan.

OIV infeksiyasining vertikal mexanizm orqali yuqishi dastlab 2005 yilda (0,5%) qayd etilgan, dinamikada mazkur yo'l hissassi asta-sekin oshib borgan va 2009 yilda 5,6% ni tashkil etgan. So'nggi yillarda, davlatimiz, sog'liqni saqlash tizimi, xususan Respublika OITS ga qarshi kurashish markazi tomonidan amalga oshirilayotgan infeksiyaning onadan bolaga yuqishining oldini olish va eliminatsiya qilish dasturi doirasidagi izchil sa'y-harakatlar tufayli vertikal yuqish mexanizmining hissasini keskin kamaytirishga muvaffaq bo'lindi, natijada 2025 yilda mazkur mexanizmning hissassi 0,7% ni tashkil etgan.

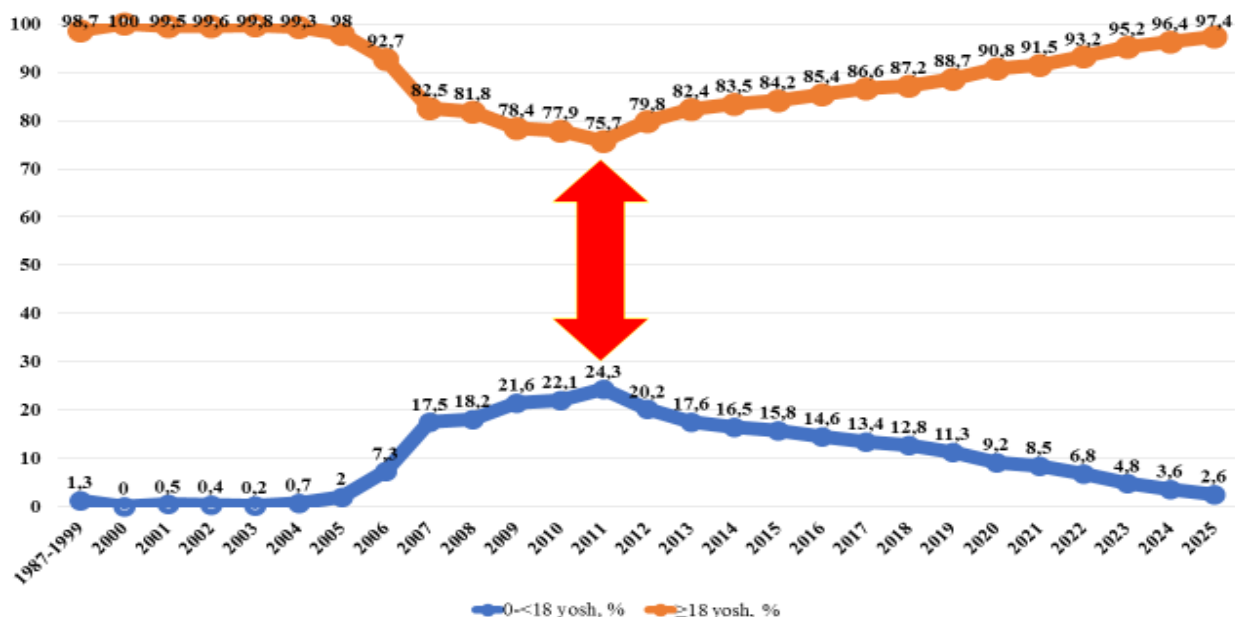
OIV infeksiyasi bilan kasallanishni aholining yosh guruhlari bo'yicha taqsimlanishini tahlil etish natijalari shuni ko'rsatadiki, 18 yoshga qadar yoshlilarning hissassi 1987-2004 yillar mobaynida 0 dan 0,7% ga qadar ko'lamda tebranib turgan, ya'ni sporadik darajada kuzatilgan. 2005 yilda 18 yoshgacha yoshlilarning hissassi 2,0% ni tashkil etib, 2011 yilga qadar uzluksiz o'sgan va shu yili 24,3% ni tashkil etgan (4-rasm). Mazkur raqam 2011 yili respublikamizda qayd etilgan OIV infeksiyali shaxslarning to'rt nafaridan bir nafari 18 yoshgacha bolalar bo'lganligini anglatadi, bu esa juda achinarli va tashvishli holatdir. OIV infeksiyasi bilan kasallanish tarkibida bolalar ulushi 2012 yildan (20,2%) boshlab uzluksiz pasaygan va 2025 yilda 2,6% ni tashkil etgan, ya'ni 2011 yildagi ulushga (24,3%) nisbatan 9,3 marta, 2012 yildagiga (20,2%) qaraganda 7,8 marta kamaygan. Bu bolalar o'rtasida OIV infeksiyasining oldini olish borasidagi ulkan progress bo'lib, so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan profilaktik tadbirlarning samarali mahsuli sifatida e'tirof etilishi zarur. Shu bilan birga ta'kidlash joizki, 2025 yilda vertikal yuqish mexanizmining hissassi 0,7% ni tashkil etgani holda, kasallanganlar o'rtasida shu yili bolalar hissasining 2,6% ni tashkil etganligi, bolalar kasallanishida vertikal mexanizmga nisbatan boshqa yo'llarning, xususan tibbiy parenteral yo'lining ulushi (1,9%) 2,7 marta yuqori ekanligini ko'rsatadi.



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740



4-rasm. O'zbekistonda OIV infeksiyasi bilan kasallanishning yosh guruhlari bo'yicha taqsimlanishi, %, 1987-2025 yy.

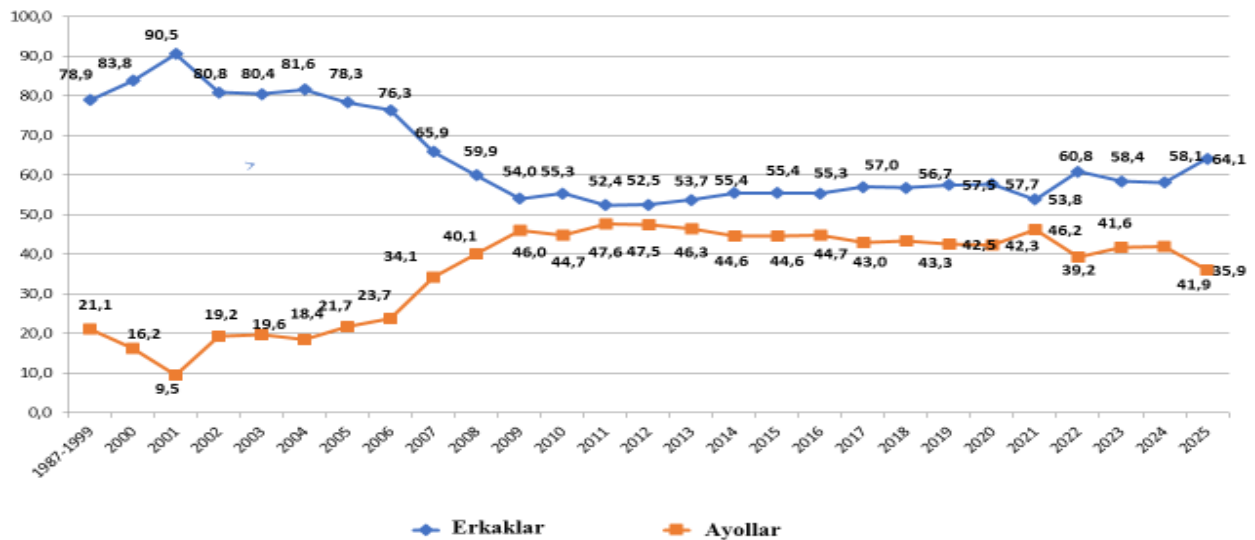
1987-2025 yillar mobaynida OIV infeksiyasi bilan kasallanishning jinsiy tarkibini tahlil etish natijalari 5-rasmda keltirilgan. 5-rasmda taqdim etilgan ma'lumotlar ko'rsatadiki, OIV infeksiyasi bilan kasallanishning jinsiy tarkibida 1987-1999 yillar mobaynida erkaklar ulushi (78,9%) ayollar ulushiga (21,1%) qaraganda 3,7 marta yuqori bo'lgan va bu holat O'zbekistonda shu davrda qayd etilgan bemorlarning muayyan qismi ajnabiy fuqarolardan iborat ekanligi bilan bog'liq, chunki kasallik aniqlangan chet elliklarning barchasi erkak jinsiga mansub bo'lishgan. 2000-2008 yillarda ham erkaklar ulushi ustuvor bo'lib, bu paytdagi mazkur manzara kasallanish holatlarining aksariyat qismi giyohvand moddalarni in'ektion qabul qiluvchilardan iboratligi bilan bog'liq. 2009-2021 yillar mobaynida OIV infeksiyasi qayd etilgan bemorlar o'rtasida erkaklarning ulushi o'rtacha 55,0% ni, ayollarning ulushi esa o'rtacha 45,0% ni tashkil etgan bo'lib, bu holat kasallanish tarqalishida tobora jinsiy yo'l ustuvorlik kasb eta boshlaganligi bilan izohlanadi. 2022-2025 yillarda OIV infeksiyasi bilan kasallanishning jinsiy tarkibida yana transformatsiya sodir bo'la boshladi, ya'ni erkaklar ulushi qaytadan sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu holat so'nggi yillardagi OIV infeksiyasi bilan kasallanish tarkibida migrantlar hissi keskin o'sayotganligining ifodasi hisoblanadi.



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

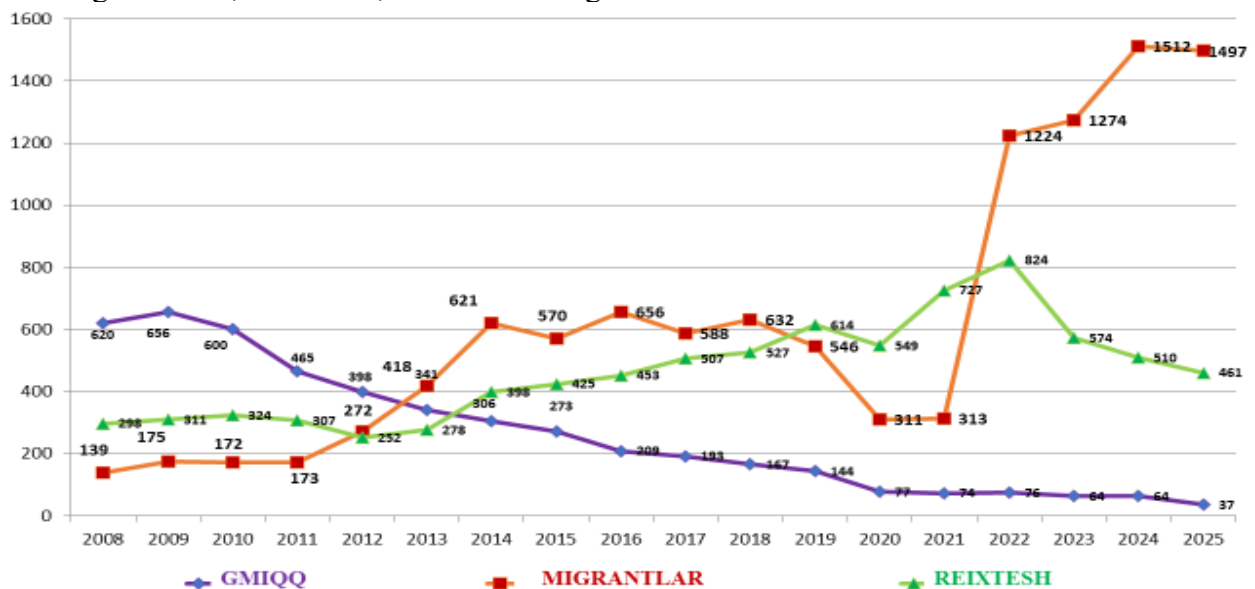
2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740



5-rasm. OIV infeksiyasi bilan kasallanishning jinsiy tarkibi, %, 1987-2025 yy.

2008-2025 yillar mobaynida xavf guruhiga mansub aholi o'rtasida OIV infeksiyasi bilan kasallanish dinamikasini va umumiy kasallanish tarkibidagi ularning ulushini aniqlash yuzasidan amalga oshirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2008 yilda jami aniqlangan kasallanish holatlari (3404) tarkibida giyohvand moddalarni in'ektion qabul qiluvchilar (GMIQQ) hisssasi (18,2%) ustuvor bo'lgan (6-rasm). Rag'bat evaziga intim xizmat taqdim etuvchi shaxslar (REIXTESH) va migrantlar ulushi tegishli 8,8% ni va 4,1% ni tashkil etgan.



6-rasm. Xavf guruhiga mansub aholi o'rtasida OIV infeksiyasi bilan kasallanish dinamikasi, mutloq raqamlarda, 2008-2025 yy.

OIV infeksiyasi bilan kasallanish holatlari tarkibida 2008 yildagiga nisbatan 2025 yilda giyohvand moddalarini in'ektion qabul qiluvchilarning mutlaq soni (tegishli 620 va 37) 16,8 marta kamaygan. Shu davrda rag'bat evaziga intim xizmat taqdim etuvchi shaxslarning mutlaq soni (tegishli 298 va 461) 1,5 marta va migrantlarning mutlaq soni (tegishli 139 va 1497) 10,8 marta o'sgan.



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

2025 yilda jami aniqlangan kasallanish holatlari (3607) tarkibida giyohvand moddalarni in'ektsion qabul qiluvchilar hisssasi 1,0% ni tashkil etgan. Vaholanki, OIV infeksiyasining yuqish yo'llari tarkibida 2025 yilda parenteral yo'l bilan yuqishning hisssasi 8,7% dan iborat. Bu shuni anglatadiki, 2025 yilda aniqlangan kamida 7,7% OIV infeksiyali shaxslar kasallikni tibbiy parenteral yo'l orqali yuqtirishgan, ya'ni tibbiy parenteral yo'lning ulushi in'ektsion giyohvandlik orqali kasallik yuqishining ulushiga qaraganda 7,7 marta yuqori.

2025 yilda rag'bat evaziga intim xizmat taqdim etuvchi shaxslar va migrantlar ulushi esa tegishli 12,8% ni va 41,5% ni tashkil etgan. 2008-2025 yillar mobaynida OIV infeksiyasi bilan kasallanish holatlari tarkibida GMIQQ hisssasi 18,2 marta pasaygan bo'lsa, REIXTESH va migrantlar hisssasi tegishli 1,5 marta va 10,1 marta o'sgan. Demak, hozirgi paytda kasallanish holatlari tarkibida migrantlar hisssasi ustuvor (41,5%), hamda tashqi mehnat migratsiyasida bo'lish OIV infeksiyasi epidemik jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy globallashtirish asnosida aholi mobilligining oshishi, turli zaruriyatlar (ta'lim, ishlash, biznes, tijorat, ziyorat, sayohat va h.) yuzasidan o'zga yurtlarga chiqish ehtiyojining o'sishi, ommaviylashishi tabiiy jarayondir. Shuning uchun, aholi o'rtasida, xususan yoshlar o'rtasida OIV infeksiyasining profilaktikasiga qaratilgan tadbirlar maqsadli va aniq dastur asosida, tizimli ravishda amalga oshirilishi va chet ellarga mehnat migrantlari jo'natilishida qabul qiluvchi davlatdagi epidemik vaziyat ham inobatga olinishi shart.

Xulosalar. 1987-2025 yillar mobaynida OIV infeksiyasi bilan kasallanishning jadalligi 100 ming nafar aholiga 0,3 dan 14,1 ga qadar tebranib, o'rtacha yillik ko'rsatkich 9,8 dan, medianasi esa 10,9 dan iborat. O'zbekistonda OIV epidemiyasining rivojlanish dinamikasini ikki bosqich (boshlang'ich va to'plangan bosqichlar) hamda to'rt davrga ajratish mumkin. 2020-yildan boshlab kasallanishning nisbatan pasayish jarayoni kechayotgan bo'lsa-da, 2025 yildagi kasallanish ko'rsatkichi (9,6), 1987-1999 yillar mobaynidagi o'rtacha ko'rsatkichdan (0,3) 32 marta, 2000 yildagi ko'rsatkichdan (0,6) 16 marta yuqori.

2013-2023 yillar mobaynida OIV infeksiyasi bilan kasallanishning o'rtacha ko'rsatkichi (11,7) B va C gepatitlari bilan kasallanishning o'rtacha ko'rsatkichlaridan (tegishli 0,7 va 0,25) mos ravishda 16,7 va 46,8 marta yuqori.

“Parenteral yo'l” rukni ostida OIV infeksiyasining giyohvand moddalarning in'ektsiyasi orqali yuqishi ham, tibbiy muolajalar jarayonida yuqishi ham umumlashtirilgan holatda taqdim etilishi epidemiologik tashxisotning mavhumligiga olib keladi. Infeksiyaning giyohvand moddalar in'ektsiyasi orqali va tibbiy muolajalar jarayonida yuqish holatlarining alohida-alohida qaralishi, taqdim etilishi va baholanishi maqsadga muvofiq.

Kasallanish tarkibida migrantlar hissasining ustuvorlik kasb etishi, bemorlarning jinsiy tarkibida erkaklar hissasining yanada oshishiga olib kelmoqda. Hozirgi paytda tashqi mehnat migratsiyasida bo'lish OIV infeksiyasi epidemik jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'lmoqda. Shuning uchun, chet ellarga mehnat migrantlari jo'natilishida qabul qiluvchi davlatdagi epidemik vaziyat ham inobatga olinishi shart.

Shunday qilib, OIV infeksiyasi epidemik jarayoni ko'rinishlarini tavsiflovchi barcha ma'lumotlar muammoning mohiyatini to'g'ri va to'laqonli aks ettirishi, yagona talqinga xizmat qilishi hamda kasallikning profilaktikasiga qaratilgan barcha sa'y-harakatlar mazkur ma'lumotlar asosida shakllantirilgan epidemiologik tashxisga tayangan holda amalga oshirilishi taqazo etiladi.



URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). Global HIV & AIDS statistics — Fact sheet 2026. Geneva: UNAIDS; 2026 July. Available from: <https://www.unaids.org/en/resources/fact-sheet>
2. World Health Organization (WHO). HIV and AIDS: Fact sheets. Geneva: WHO; 2026. Available from: [who.int](https://www.who.int) World Health Organization (WHO)·<https://www.who.int>